

Stanovisko České společnosti entomologické k prodeji a využívání čmeláků (*Bombus* spp.) za účelem tzv. „opylovací služby“

Popis problematiky

V současné době se množí snahy o vypouštění uměle chovaných čmeláků do naší přírody za účelem posílení opylování. Čmeláci jsou nakupováni v podobě již založeného hnízda i s úlem. Zájemci chtějí buď opylovače pro své zahrady, častěji ovšem jako opylovače pro zemědělské plodiny, např. ovocné sady. Hlavní výhodou čmeláků je, že jsou schopni pohybu a opylování i za chladného počasí brzy na jaře. Prodejem hnízd se zabývá nebo chce zabývat celá řada firem, vesměs s vazbou na zahraniční dodavatele, jenž dodávají buď jednotlivá hnízda nebo mohou zajistit tzv. opylovací službu. Vzhledem k tomu, že většina v současné době nabízených čmeláků nemá žádné důkazy o původu, je odůvodněný předpoklad, že se nejedná o (pod)druhy čmeláků přirozeně se vyskytující v ČR.

Nejčastěji firmy nabízejí v ČR běžně se vyskytující druh – čmeláka zemního (*Bombus terrestris*). Tento druh ovšem vytváří ve svém původním areálu devět poddruhů, které se liší morfologií, fenologií i ekologií. V České republice se přirozeně vyskytuje poddruh *B. t. terrestris*. Jde o poddruh přizpůsobený na chladnější klima, který musí zimovat a po hibernaci (přezimování) se u něj složitě iniciuje založení kolonie královnou. Z důvodu nutnosti zimování je chov tohoto poddruhu problematický, a v laboratořích se častěji chová jihoevropský poddruh *B. terrestris dalmatinus* (nemá složitý jarní start, protože nezimuje, pouze estivuje v nejteplejších měsících roku). Tento poddruh je často využíván k opylování ve sklenících. Další nabízenou variantou je laboratorní (nebo spíše zemědělský) hybrid vzniklý křížením několika poddruhů čmeláka zemního. Jsou to čmeláci vyšlechtění pro práci, a proto jsou velcí a výkonní, někdy se o nich píše jako o „superčmelácích“. Využití těchto čmeláků je ovšem pro naše čmeláky potenciálně nebezpečné. Nejenom, že se jedná o významné konkurenty, ale šíření genů jiných poddruhů do populace našich čmeláků by mohlo změnit jejich chování, konkrétně narušit schopnost zimování, která je v našich podmínkách nezbytná, a tím ohrozit životaschopnost původních populací v ČR.

Pokud by čmeláci měli být k opylování využíváni, je vhodným řešením založit nové, kontrolované chovy z jedinců, jež pocházejí z území České republiky. Odborný odchyt pro založení chovu by byl nepochybně menším zásahem do populace než použití čmeláků neznámého původu. V současné době navrhované kontrolní mechanismy pro zamezení úniku dovozových čmeláků není možné považovat za dostatečně účinné.

Všichni naši čmeláci (rod *Bombus*) jsou chráněni dle zákona 114/1992 Sb. a prováděcí vyhlášky č. 395/1992 řazení jsou do kategorie „ohrožený“. Manipulace s nimi tedy podléhá udělení příslušné výjimky z tohoto zákona.

Doporučení pro příslušné orgány vydávající výjimku

1) Vzhledem k tomu, že není možná následná kontrola, a tedy ani vyhodnocení vlivu vypouštěných čmeláků, **Česká společnost entomologická nedoporučuje povolit prodej, vysazování ani další šíření čmeláků pro opylovací služby drobným zahrádkářům a také prodej k opylování venkovních zemědělských kultur, zejména sadů.** Celkově se nejedná o žádoucí aktivitu, opylení sadů by mělo fungovat přirozeným způsobem (viz dodatek níže).

2) V případě prodeje čmeláků pro opylování v uzavřených prostorách (sklenících), **Česká společnost entomologická doporučuje povolit využívání výhradně čistých linií (pod)druhů vyskytujících se přirozeně v ČR.** Tato skutečnost by měla být doložena:

- konkrétním rodokmenem chovaných matek, tedy především původem odchycených čmeláků (matek) sloužících k založení chovu
- Údajem, zda je do chovu pravidelně zařazován genetický materiál z přírody, aby byl zachován „gene flow“ (genetické oživení) a nedošlo ke genetické degradaci chovu.
- každoroční, nestrannou, genetickou analýzou prodáváných čmeláků, která doloží, že se skutečně jedná o čistou linii a že v průběhu laboratorního chovu nedošlo třeba i k neúmyslné kontaminaci jiným (pod)druhem.

Pokud nebude geneticky ověřena příslušnost k poddruhu a zároveň zajištěna každoroční nestranná analýza prodáváných čmeláků, není žádoucí prodej povolit. Případný únik čmeláků nejasného genetického původu představuje pro naši faunu velké riziko. Takový záměr rovněž nespĺňuje kritéria uváděná IUCN (Mezinárodní unie ochrany přírody) pro reintrodukce a posilování populací.

Dodatek - Důraz na zajištění opylovací služby jiným způsobem

Za normálních okolností je v přírodě dostatek přirozených opylovačů. Absence vhodných opylovačů v sadech (včetně čmeláků) je důsledkem dlouhodobě špatného hospodaření v zemědělské krajině. Z hlediska sadaření považujeme za nejdůležitější obecnou podporu výskytu velkého množství hmyzu. Jako opylovači jsou velmi efektivní rovněž samotářské včely, ale také mouchy, motýli, brouci apod. Z hlediska ochrany přírody i sadařů by podpora výskytu samotářských včel měla být tou správnou cestou. V jarním období tohoto roku probíhal mezinárodní projekt na sledování opylovačů v ovocných sadech. Dle zpracovatelů je např. v sadech ve středních Čechách vysoká druhová diverzita různých druhů včel, které stromy opylují. Pokud by byly uměle dodány kolonie čmeláků či včely medonosné, vznikne pro samotářské druhy včel konkurence, jež následně snižuje stavy původních druhů. Podle publikovaných studií je pro kvalitní opylení vhodné pestré druhové složení (přirozeně se vyskytujících) druhů hmyzu.

Podrobnější metodika – viz příloha.

RNDr. David Král, Ph.D.

Předseda České společnosti entomologické

Mgr. Jiří Hájek, Ph.D.

Vědecký tajemník České společnosti entomologické